

УДК 377.01/338.47(045)

DOI <https://doi.org/10.32840/1992-5786.2019.66-1.14>

Л. І. Короткова

кандидат педагогічних наук,
директор ДНЗ «Запорізьке вище професійне училище моди і стилю»

КОНЦЕПЦІЯ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ СФЕРИ ПОСЛУГ В УМОВАХ ОСВІТНЬО-ВИРОБНИЧОГО КЛАСТЕРА

У статті наголошено на необхідності розроблення концепції формування професійної компетентності майбутніх фахівців сфери послуг в умовах освітньо-виробничого кластера. Здійснено аналіз законодавчої бази забезпечення професійної підготовки в Україні, охарактеризовано сучасну нормативну базу соціального діалогу у сфері праці й освіти. На підставі проведеного огляду зроблено висновки стосовно оновлення змісту, форм, методів професійної підготовки фахівців, використання в навчальній діяльності інноваційних педагогічних технологій, розроблення інтегративного навчально-методичного забезпечення.

Висвітлено особливості професійної підготовки в умовах освітньо-виробничого кластера. З'ясовано, що метою концепції є обґрунтування теоретичних і методичних основ професійної підготовки майбутніх фахівців сфери послуг в умовах освітньо-виробничого кластера як гнучкої, прозорої, багаторівневої та безперервної системи взаємодії організаційних, управлінських, педагогічних, змістових і технологічних заходів, заснованих на мотивованій кооперації суб'єктів кластерної структури.

Визначено, що реалізація концепції охоплює чотири взаємопов'язані концепти: методологічний (відображає взаємозв'язок і взаємодію різних підходів філософської, загальнонаукової й конкретно-наукової методології, на основі яких здійснюється професійна підготовка), теоретичний (визначає сукупність психолого-педагогічних ідей, концепцій, вихідних категорій, основних понять, дефініцій, оцінок, педагогічних умов, моделі, змісту та педагогічної системи), методичний (репрезентує педагогічну систему професійної підготовки майбутніх фахівців сфери послуг, представлену сукупністю ієрархічно підпорядкованих компонентів) і практичний (передбачає експериментальну перевірку педагогічної системи й оцінювання її результативності; прогностичне обґрунтування перспектив професійної підготовки майбутніх фахівців).

На основі проведеного дослідження запропоновано шляхи реалізації концептуальних положень професійної підготовки майбутніх фахівців в умовах освітньо-виробничого кластера.

Ключові слова: концепція, професійна підготовка, майбутні фахівці сфери послуг, освітньо-виробничий кластер.

Постановка проблеми. Інтеграція України в економічний простір Європейського Союзу ставить перед вітчизняним суспільством важливу мету – забезпечення сталого економічного розвитку, досягнення європейських стандартів життя, задоволення потреб ринку праці у висококваліфікованих фахівцях відповідно до запитів роботодавців. Інтенсивний розвиток усіх галузей економіки, зокрема сфери послуг, яка одна з перших зазнала реформування, роздержавлення, приватизації, вимагає підготовки працівників мобільних, конкурентоспроможних, із високим рівнем професійних знань, вмінь, навичок, особистісних здібностей. Водночас галузь відчуває суттєвий дефіцит професійних кадрів, що можна пояснити, з одного боку, низьким рівнем адаптації випускників закладів професійної освіти до вимог конкретного робочого місця, відсутністю у молоді мотивації до оволодіння професіями та спеціальностями сфери послуг через складні умови праці, низьку заробітну плату, а з іншого – підвищенням

вимог роботодавців до рівня професійної компетентності фахівців. З огляду на це необхідне введення інноваційних концепцій професійної підготовки, в основу яких покладені цілісні моделі освітнього процесу, переорієнтація його на пошук і впровадження прогресивних шляхів розвитку регіональної системи освіти, організації процесу формування професійної компетентності майбутніх фахівців сфери послуг з урахуванням індивідуальних особливостей до засвоєння знань, вмінь і навичок, встановлення рівноправних партнерських відносин із замовниками кадрів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Правовими засадами розроблення концепції формування професійної компетентності майбутніх фахівців сфери послуг в умовах освітньо-виробничого кластера (далі – Концепція) є Конституція України, Закони України «Про освіту», «Про професійно-технічну освіту», Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 р., Постанова Кабінету Міністрів України

«Про затвердження Національної рамки кваліфікацій». Концептуальні положення щодо побудови ефективної системи професійної підготовки відображені в Законах України «Про інноваційну діяльність», «Про внесення змін щодо удосконалення управління професійно-технічною освітою», а також у матеріалах Туринського процесу, Брюггського Комюніке про зміцнення європейського співробітництва у сфері професійної освіти і навчання на період 2012–2020 рр. Актуальність співпраці із замовниками кадрів на державному та регіональному рівнях визначено у Законах України «Про стимулювання розвитку регіонів», «Про соціальний діалог в Україні», «Про професійний розвиток працівників», «Про зайнятість населення» та ін. У змісті Концепції враховано правові й організаційні засади державної регіональної політики щодо ефективного використання економічного, наукового, трудового потенціалу, природних та інших ресурсів, а також особливостей регіонів для підвищення рівня життя людей, оптимальної спеціалізації у виробництві товарів і послуг [1]. Концепція ґрунтується на принципах, викладених у Законі України «Про професійний розвиток працівників» (доступності професійного розвитку працівникам; вільного вибору роботодавцем форм і методів забезпечення професійного розвитку працівників з урахуванням специфіки їх роботи; додержання інтересів роботодавця та працівника; безперервності процесу професійного розвитку працівників) і конструктивної побудови соціального партнерства (законності та верховенства права; репрезентативності та правоможності сторін; їхньої незалежності та рівноправності; конструктивності та взаємодії; добровільності та прийняття реальних зобов'язань; взаємної поваги та пошуку компромісних рішень; обов'язковості розгляду пропозицій сторін; пріоритету узгоджувальних процедур; відкритості та гласності; обов'язковості дотримання досягнутих домовленостей; відповідальності за виконання взятих зобов'язань) [2; 3].

Важливим теоретичним підґрунтям розробки Концепції є результати наукових праць із проблем: вдосконалення професійної підготовки майбутніх фахівців; розвитку їхньої професійної компетентності (Р. Гуревич, М. Кадемія, В. Радкевич, Л. Сушенцева); визначення змісту, структури, особливостей впровадження педагогічних технологій, форм і методів професійної підготовки (М. Артюшина, А. Вербицький, С. Горобець, О. Пометун, В. Радкевич, Г. Романова, О. Стечкевич); соціального партнерства (А. Анісімов, М. Ібрагімов, А. Костін, Г. Мухаметзянова, І. Смирнов, Є. Ткаченко, Ю. Шуберт); формування засад кластерної політики (Л. Антонюк, Дж. Бекаттіні, З. Варналій, Е. Дахмен, К. Кетельс, П. Маскелл, І. Манцуров,

Л. Матросова, Т. Петрін, М. Портер, С. Соколенко, М. Хмара); створення регіональних освітньо-виробничих кластерів та оцінки їхньої ефективності (В. Агафонов, С. Блудова, Д. Вуйлов, М. Енрайт, Н. Ларіна, Р. Патюрель) та ін.

Нормативно-правові документи, наукові доробки та напрацювання зарубіжних і вітчизняних науковців передбачають необхідність оновлення змісту, використання нових форм, активних методів професійної підготовки, застосування інноваційних педагогічних і виробничих технологій, розроблення інтегративного навчально-методичного забезпечення з обов'язковим залученням до цього процесу представників виробництва.

Мета статті полягає в обґрунтуванні концептуальних засад формування професійної компетентності майбутніх фахівців сфери послуг як сукупності вихідних положень, спрямованих на удосконалення процесу професійної підготовки в умовах освітньо-виробничого кластера (далі – ОВК) і узгоджених із державною політикою регіонального розвитку України.

Виклад основного матеріалу. На сучасному етапі економічного розвитку, в контексті державних і регіональних перетворень суспільство потребує конкурентоспроможних фахівців сфери послуг, здатних ефективно виконувати виробничі завдання, самостійно знаходити рішення у нестандартних ситуаціях, проявляти ініціативу, спілкуватися з клієнтами, враховуючи їхні індивідуальні особливості, смаки та інші чинники.

Однак є низка проблем, що негативно впливають на результативність професійної підготовки, до яких нами віднесено: відсутність системного прогнозування потреб сфери послуг регіону в кваліфікованих кадрах у розрізі професій і кваліфікацій з урахуванням перспектив розвитку галузі; невідповідність професійної підготовки майбутніх фахівців умовам швидкого розвитку виробничих технологій; недостатня мотивація і готовність випускників до оволодіння робітничою професією, низький рівень цілеспрямованої профорієнтаційної роботи; слабка партнерська взаємодія у зв'язці «науковці – педагоги – учні – підприємства»; низький рівень професійної адаптації майбутніх фахівців сфери послуг на виробництві; обмеженість матеріально-технічних можливостей закладів професійної освіти; відсутність професійних стандартів як основи для розроблення освітніх програм, заснованих на компетентнісному підході, зміст яких відповідатиме запитам сучасного виробництва.

Враховуючи досвід зарубіжних країн, ми визначили, що ці проблеми вирішуються при реалізації принципів соціального партнерства, стратегія якого може бути реалізована у різних формах, але в основі її лежить сформована система нових відносин кластерного типу [4, с. 11].

Специфічною особливістю професійної підготовки майбутніх фахівців сфери послуг в умовах ОВК є: єдність змістового, процесуального та результативного аспектів реалізації державного і приватного партнерства в системі професійної освіти; використання інноваційного інструментарію ефективною взаємодії його учасників (наукових установ, підприємств галузі, закладів освіти, соціально-громадських установ та організацій) на принципах інтеграції, корпоративності, саморозвитку, соціальної адаптації, що уможливує випереджувальний характер освітнього процесу, орієнтованого на забезпечення неперервності, багаторівневості системи професійної освіти; відбір і структурування змісту професійної підготовки з урахуванням інтересів всіх суб'єктів ОВК; стимулювання професійного росту педагогів; гарантування майбутнім фахівцям працевлаштування, перспектив кар'єрного зростання, формування й удосконалення їхньої професійної компетентності.

При розробленні Концепції слід враховувати, що її реалізація охоплює чотири взаємопов'язані концепти: методологічний, теоретичний, методичний і практичний. Методологічний концепт відображає взаємозв'язок і взаємодію різних підходів філософської, загальнонаукової та конкретно-наукової методології (системного, особистісно-діяльнісного, культурологічного, інформаційного, аксіологічного, компетентнісного, кластерного, технологічного, маркетингового). Теоретичний концепт визначає сукупність психолого-педагогічних ідей, концепцій, вихідних категорій, основних понять, дефініцій, оцінок, що виявляє розуміння сутності та структури поняття «професійна підготовка майбутніх фахівців сфери послуг в умовах освітньо-виробничого кластера», педагогічних умов, моделі, змісту та сприяє розробленню педагогічної системи професійної підготовки майбутніх фахівців сфери послуг в умовах ОВК. Методичний концепт репрезентує педагогічну систему професійної підготовки майбутніх фахівців сфери послуг, у якій враховано особливості кластерної взаємодії всіх учасників освітнього процесу, передбачено активне залучення представників підприємств до конструктивної взаємодії з педагогічними працівниками й учнями, використання інноваційних форм, методів, технологій і засобів навчання. Практичний концепт передбачає експериментальну перевірку педагогічної системи й оцінювання її результативності; прогностичне обґрунтування перспектив професійної підготовки майбутніх фахівців сфери послуг в умовах ОВК.

Концепція розробляється як основа професійної підготовки майбутніх фахівців сфери послуг в умовах функціонування ОВК з урахуванням основних стратегічних завдань розвитку партнерства: створення системи освітніх послуг відповідно до попиту виробництва; створення соціаль-

них гарантій для майбутніх фахівців; організації профорієнтаційної роботи, популяризації освітніх технологій; забезпечення розробки нормативно-правової бази партнерських відносин; спільного проектування освітньої діяльності та ґрунтується на таких вихідних положеннях, як:

- випереджувальний характер освітнього процесу професійної підготовки майбутніх фахівців сфери послуг в умовах ОВК забезпечує створення єдиного освітньо-інформаційного простору та сприяє конкурентоспроможності кожного учасника кластерної структури;

- оновлення, наповнення, структурування змісту професійної підготовки здійснюється науковцями, представниками виробництва, освітніх і громадських організацій на основі інтегративного підходу за результатами аналізу діяльності та перспектив розвитку галузевих підприємств і закладів професійної освіти;

- професійна підготовка майбутніх фахівців сфери послуг в умовах ОВК ґрунтується на основоположних принципах: загальних (науковості, неперервності, системності, гуманізації, міжпредметних зв'язків, наступності) та специфічних (створення інформаційно-комунікативного середовища, багатопрофільності, співпраці, прагматичності, адаптації);

- професійна підготовка майбутніх фахівців сфери послуг в умовах ОВК здійснюється на мотиваційно-орієнтаційному, когнітивно-технологічному, рефлексивно-оцінювальному етапах реалізації педагогічної системи, результативність якої забезпечується ефективною взаємодією усіх її складових частин і визначається рівнем сформованості комплексу компетентностей, затребуваних сучасним виробництвом;

- якість професійної підготовки майбутніх фахівців сфери послуг в умовах ОВК залежить від запровадження в освітній процес принципово нових форм (дистанційна, дуальна форми, семінари в діалоговому режимі, e-mail-консультації, комп'ютерні симуляції, ігрове проектування, проблемні уроки, презентації, дискусії, тренінги, самостійна робота, виконання творчих, дипломних проєктів та ін.), методів (кейс-метод, методи проєктів, творчого пошуку, контекстного навчання, практично-зорієнтованих вправ, інструктажі, лабораторні роботи, конкурси, екскурсії), інноваційних технологій (інформаційно-комунікаційні (цифрові, адитивні (3D-друк), дистанційні, інтерактивні; технології віртуалізації; веб-квести; коучинг; SMART-технології), що сприяють засвоєнню майбутніми фахівцями широкого спектра визначених замовниками кадрів професійних компетентностей;

- професійна підготовка майбутніх фахівців сфери послуг в умовах ОВК залежить від якісного інтегративного навчально-методичного забезпечення, що визначає її структуру і зміст, порядок

оцінювання результатів набутих компетентностей майбутніми фахівцями, встановлює особливості перебігу освітнього процесу в інноваційних підклас-терних структурах відповідно до положень про їх діяльність з урахуванням стратегії розвитку ОВК.

Ефективність формування професійної компетентності забезпечують такі педагогічні умови, що дають змогу реалізувати інновації, уможливають забезпечення взаємозалежності її складників, зокрема: формування позитивної мотивації до оволодіння сучасними виробничими технологіями; оновлення змісту професійної підготовки майбутніх фахівців сфери послуг на основі компетентнісного підходу; застосування інноваційних педагогічних і виробничих технологій; впровадження інтегративного навчально-методичного забезпечення.

Для професійної підготовки майбутніх фахівців сфери послуг в умовах ОВК використовується спільна матеріально-технічна база підприємств і створених в рамках ОВК інноваційних інфраструктур (Центр розвитку професійної компетентності та Навчально-практичний центр інноваційних швейних технологій), діяльність яких забезпечує неперервний зв'язок між носіями нових ідей, знань, наукових досліджень, сучасних виробничих технологій і зорієнтована на оновлення змісту освіти; опрацювання дослідно-експериментальних технологій, виробничих інновацій; організацію цільових курсів професійної підготовки, стажування та підвищення кваліфікації робітників, учнів, педагогічних працівників закладів професійної освіти; надання консультативно-методичної допомоги з організаційних, освітніх, виробничих питань в умовах інтеграції інтересів усіх зацікавлених сторін.

Професійна підготовка майбутніх фахівців, зокрема для швейної галузі, здійснюється на сучасному обладнанні з використанням комп'ютерної техніки та програмного забезпечення САПР, що сприяє підвищенню якості набутих професійних компетентностей і рівня особистісного розвитку майбутніх працівників за рахунок освоєння технологій розкрою і виготовлення швейних виробів у системі автоматизованого проектування ASSYST; поступового ускладнення технологічних операцій; запровадження і реалізації інноваційних програм проектно-виробничої діяльності. Навчання на робочому місці дозволяє зробити процес набуття професійної компетентності більш осмисленим, наочним і зрозумілим.

В умовах функціонування кластерної структури розширюється коло суб'єктів – учасників освітнього процесу. Співпраця з фахівцями різних профілів (екологами, психологами, соціологами, працівниками освіти та виробництва, юристами тощо), набуває нового формату, стає більш соціально-орієнтованою, гнучкою, продуктивною і мобільною.

Висновки і пропозиції. Отже, враховуючи вищевикладене, для реалізації концептуальних положень професійної підготовки майбутніх фахівців в умовах ОВК необхідно:

- забезпечити взаємодію всіх учасників освітнього процесу за принципами: структурної інтеграції, балансу інтересів освітніх установ і підприємств і колективної відповідальності учасників кластерної структури;

- оновити зміст професійної підготовки майбутніх фахівців сфери послуг в умовах ОВК з урахуванням сучасних галузевих тенденцій, перспектив розвитку сфери послуг, змін в організації праці робітників, а також соціально-психологічних аспектів їх професійної діяльності, використовуючи методики його відбору та структурування;

- забезпечити використання інноваційних технологій професійної підготовки майбутніх фахівців сфери послуг в умовах ОВК, що сприяють засвоєнню майбутніми фахівцями широкого спектра визначених замовниками кадрів професійних компетентностей;

- розробити інтегративне навчально-методичне забезпечення, яке сприятиме модернізації процесу професійної підготовки майбутніх фахівців сфери послуг відповідно до вимог роботодавців;

- оновити матеріально-технічну базу закладів освіти, що дозволить збільшити можливості для професійної підготовки та підвищення кваліфікації працівників підприємств, педагогічних працівників і незайнятого населення.

Список використаної літератури

1. Закон України «Про стимулювання розвитку регіонів» : Закон України від 08 вересня 2005 р. № 2850-IV. *База даних «Законодавство України» / ВР України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2850-15> (дата звернення: 10.05.2016).
2. Закон України «Про професійний розвиток працівників» : Закон України від 12 січня 2012 р. № 4312-VI. *База даних «Законодавство України» / ВР України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4312-17> (дата звернення: 10.05.2016).
3. Закон України «Про соціальний діалог в Україні» : Закон України від 23 грудня 2010 р. № 2862-VI. *База даних «Законодавство України» / ВР України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2862-17> (дата звернення: 10.05.2016).
4. Короткова Л.І. Проектування регіональної моделі соціального партнерства. Кластерний підхід. *Вісник Запорізького національного університету*. 2013. Вип. 2 (20). С. 11–14.

Korotkova L. Concept of formation of professional competence of future service specialists in the conditions of the education and production cluster

The article emphasizes the need to develop the concept of forming professional competence of future specialists in the field of services in the conditions of educational and production cluster. The legislative framework for providing vocational training in Ukraine has been analyzed, and the current normative base of social dialogue in the field of work and education has been characterized. On the basis of the conducted review, conclusions were drawn regarding the updating of content, forms, methods of professional training of specialists, use of innovative pedagogical technologies in the educational activity, development of integrative educational and methodological support.

The features of vocational training in the conditions of educational and production cluster are covered. The purpose of the concept is to substantiate the theoretical and methodological foundations of professional training of future professionals in the field of educational and manufacturing cluster as a flexible, transparent, multilevel and continuous system of interaction of organizational, managerial, pedagogical, content and technological activities based on the subjects of the cluster structure.

It is determined that the implementation of the concept covers four interrelated concepts: methodological (reflects the interconnection and interaction of different approaches of philosophical, general scientific and specific scientific methodology, on the basis of which professional specialists of the sphere of services are trained in the conditions of educational and industrial cluster) (defines the system of psychological and pedagogical ideas, concepts, initial categories, basic concepts, definitions, assessments, pedagogical conditions, model, content and pedagogical system), methodical (represents the pedagogical system of professional training of future specialists in the field of services, represented by a set of hierarchically subordinate) and practical (provides for experimental verification of the pedagogical system and evaluation of its effectiveness; prognostic justification of prospects for professional training of future specialists).

On the basis of the conducted research the ways of realization of conceptual provisions of professional training of future specialists in the conditions of educational and production cluster are suggested.

Key words: *concept, vocational training, future specialists in the sphere of services, educational and production cluster.*